

plán, *moja politika*“, nezmiene sa, koľko on sám má zásluh na uskutočňovaní tohto plánu, hoci všetci vieme, že sú to neoceniteľné zásluhy. S. Široký ako marxista vie, že je to plán *robotníckej triedy*, že toto uskutočňovanie umožnila uvedomelosť a vyspelosť našej robotníckej triedy a všetkých našich pracujúcich; naša robotnícka trieda a s ňou všetci ostatní pokrokoví ľudia však vedia, že práve s. Gottwald a Široký ju viedli v tomto zápase, že práve oni vedeli presne formulovať jej potreby, želania a že na základe hlbokej znalosti vedeckého svetonáhľadu vedeli nájsť prostriedky, ako uskutočňovať tieto želania a potreby, ako viesť tento boj, ako popohnať vývin.

Ale súdruh V. Široký neostáva pri chvále toho, čo sme už vykonali, vie aj kritizovať. Vidí aj chyby, priznáva ich, priznáva aj chyby samej Strane. Je to však zasa marxistická tvorivá kritika; s. Široký hneď aj podáva návod, ako odstrániť chyby.

Súdruh Široký pritom znova zdôrazňuje úlohu strany ako vedúcej složky národa, hneď však ukazuje, ako si toto vedenie správne marxisticky predstavuje. Nehovorí zástupcom Národného frontu „my komunisti vedieme a vy pekne poslúchajte“, obracia sa na všetky složky Národného frontu s výzvou, ktorú by bolo možné formulovať: „Komunistická strana povedie s vašou iniciatívnou pomocou a spoluprácou.“ A práve tak zdôrazňuje s. Široký iniciatívnu spoluprácu robotníkov, roľníkov a všetkých pracujúcich — nie rozkazy, nie komando, ale „najširšia politická mobilizácia nás, stupňovanie iniciatívnej účasti robotníkov, technickej inteligencie, roľníkov-družstevníkov, dopravných a poštových zamestnancov atď... (str. 107).

Je to zasa dialektické chápanie vedenia, aké nikdy nepochopí a nechce pochopiť vykostrujúca trieda, ktoré je však jasné marxistickému politikovi a štátnikovi. Kto vedie, je aj vedený — vedený potrebami a želaním kolektívu, ktoré vie presne formulovať, vyjadriť a uskutočňovať; kto je vedený, aj vedie — vedie svojou iniciatívou, svojimi návrhmi, svojou aktívnou spoluprácou a spoluúčasťou na vedení.

S toho istého dialektického stanoviska pozerá sa s. Široký aj na plán a jeho plnenie. Nestačí plán dobre vypracovať a kontrolovať, treba si uvedomiť, že uskutočňovanie plánu závisí od živých ľudí, ktorí musia plán nielen plniť, ale ho aj chápať a sami zdokonaľovať.

*

Nie je možné v krátkej recenzii vyrátať všetky jednotlivé prípady, ako sa v štyroch prejavoch s. Viliama Širokého prejavuje teoretická, filozofická stránka vedeckého svetonáhľadu, dialektického materializmu — bolo by treba rozoberať vetu za vetou a venovať tejto otázke celú štúdiu. Pokúsil som sa aspoň v krátkosti a v najdôležitejších bodoch ukázať, aké osožné a podnetné je pre filozofa, pre teoretika marxizmu-leninizmu prečítať si prejavy s. Viliama Širokého, hoci hovoria o veci zdanlivo čisto praktickej, hospodárskej.

Šborník *Za socialistickú industrializáciu Slovenska* je učebnicou nielen pre ekonomov, technikov, politických činiteľov, ale aj pre teoretikov, filozofov.

St. Felber.

IGOR HRUŠOVSKÝ, FILOZOFIA V DEJINÁCH TRIEDNYCH ZÁPASOV

Vydal Tatran v Bratislave 1952, str. 98, cena broš. 28 Kčs.

Súdruh Ždanov povedal na adresu všetkých marxistických filozofických pracovníkov, že vypracovať dobrú učebnicu o dejinách filozofie znamená vyzbrojiť našu inteligenciu, naše kádre a našu mládež mocnou ideologickou zbraňou a súčasne urobiť veľký krok napred na ceste rozvoja marxisticko-leninskej filozofie.

Túto kvalifikáciu môže dosiahnuť učebnica dejín filozofie vtedy, keď splní hlavné požiadavky, ktoré kladie dialektický materializmus na tento druh filozofickej tvorby.

Hrušovského kniha spĺňa tieto požiadavky. I keď ide o stručný a prístupný výklad dejín filozofie, čitateľ získava ucelený a výstižný obraz vzniku, vývinu a pôsobnosti filozofických myšlienok od najstarších čias až po súčasnú dobu. Práve metóda spracovania, správne vyzdvihnutie podstatných faktov a vzťahov jednotlivých filozofických systémov, ich historické uzemnenie ako aj naznačenie kontinuity v rámci samej filozofickej problematiky spôsobuje, že i pri obmedzenom rozsahu knihy *nezjednodušuje* sa predmet. Ďalším kladom tejto knihy je, že autor venuje zvýšenú pozornosť prevratovým, medzníkovým obdobiam, významným a pokrokovým myšlienkam a osobnostiam. Tým dosahuje, že i keď je filozofia podávaná v chronologickom slede, čitateľovi markantne vystupuje, ktoré momenty a ktorí myslitelia boli pre vývin a obohatenie filozofie dôležití, s akými udalosťami a potrebami spoločnosti súvisel rozvoj materializmu a idealizmu.

V otrokárskej spoločnosti, ukazuje autor, je to živelný materializmus iónskych filozofov, Herakleitos z Efezu, Leukippos a Demokritos, Aristoteles, Epikuros, v Ríme Lucretius Carus, ktorí sú predstaviteľmi na ich dobu najpravdivejšieho odrazu objektívnej skutočnosti v ľudskom myslení a súčasne reprezentantmi najväčšieho rozmachu filozofie v antickom svete. Filozofia týchto Grékov, vytvorená v období rozvoja otrokárskej demokracie, nastoľila v svojom bezprostrednom záujme o konkrétnu prírodnú a spoločenskú skutočnosť najrozličnejšie problémy: prírodovedné, noetické, logické, etické, náboženské, politické a riešila ich, i keď miestami nedôsledne, materialisticky. V dôsledku toho má táto filozofia na rozdiel od idealistickej línie pytagorovcov, Sokrata, Platóna a úpadkového myslenia v hečeniistickom období, pokrokový, bojovný a podnetný charakter či už vo vzťahu k rozvoju samej filozofie či vo vzťahu k spoločnosti.

Filozofický odkaz antických materialistov vynikne ešte nádhornejšie pri porovnaní s ideológiou a špeciálne filozofiou stredoveku. Autor tu sústreďuje pozornosť predovšetkým na hospodársko-politické otrasy, na hlboký úpadok, ktorý sprevádzal rozklad otrokárskeho zriadenia a prechod ku feudalizmu. V atmosfére neistoty, beznádeje, nemohúcnosti človeka zabránilí valiacim sa katastrofám, nevyhnutne zosilneli popri filozofickom skepticizme a subjektivizme náboženské prúdy a rozličné formy mysticizmu, z ktorých v I. st. n. l. postupne vyrastá a formuje sa kresťanské náboženstvo. Autor ukazuje, ako toto náboženstvo, ktoré bolo pri svojom vzniku hnutím utlačaných, otrokov a chudákov stáva sa náboženstvom štátnym, panujúcim, ako pohlcuje všetku duchovnú činnosť ľudí a zvráti sa postupne v najmocnejšiu zbraň, ktorou štát a cirkev udržuje v poslušnosti k feudálnemu poriadku široké, vykorisťované masy ľudu. Aj filozofia je zapriahnutá do jarma teologie. A ako každý duchovný prejav, tak aj filozofiu využíla cirkev na upevnenie svojej autority v spoločnosti. Správne je konštatovanie autora, že charakter scholastickej filozofie musel byť potom nevyhnutne formalistický. Jej jediný smysl spočíval v zdôvodňovaní a systematizovaní oficiálnej cirkevnej ideologie vumelkovanými logickými operáciami a jej triedne poslanie v ospravedlňovaní feudálnej hierarchie, krutého vykorisťovania pracujúcich, náboženského tmarstva a v udúšaní akékoľvek pokrokovej myšlienky (str. 25).

Zalostný stav v stredovekej Európe, vysvetliteľný iba zaostalosťou výrobných síl a hospodárskeho života feudalizmu, začína sa od XIV. stor. meniť. Boly to nové výrobné sily a výrobné vzťahy, vytvorené nastupujúcim meštianstvom, ktoré lámaly strnulý hospodársky život a pomohly kultúre z hrobky feudalizmu. Vzniku a vývinu hospodárskych vzťahov buržoazie venuje autor náležitú pozornosť, nakoľko práve s nimi bol sviazaný prevrat aj v oblasti ideologie.

Rané meštianstvo v potrebe rozvíjať výrobné sily, rozširovať a zdokonaľovať výrobu,

muselo sa rozísť so starým spôsobom myslenia, so stáročnými autoritami, so sterilnými metafyzickými špekuláciami. Podľa vzoru antiky, v ktorej nachádzalo do určitej miery už hotovú zbraň pre boj s feudálno-cirkevnou ideológiou, sústredilo pozornosť na pozemský život, vo filozofii sa orientovalo na empiriu, na samostatný výskum prírody, v prírodných vedách rozvíjalo predovšetkým tie odvetvia, ktoré vyžadovala spoločenská prax: mechaniku, astronómiu, optiku atď. Talianska renesancia, Koperníkove, Brunove, Galileiho objavy predstavujú nástup nového, materialistického svetonáhľadu, ktorý sa s celou prudkosťou stretol s reakčnými silami rozkladajúceho sa feudalizmu.

Inou formou toho istého boja je reformácia. Autor v krátkosti načrtáva priebeh a výsledky reformácie v jednotlivých európskych krajinách. Obširnejšie sa zaoberá pomerami v Anglicku. V Anglicku sa buržoázne hospodárske vzťahy rozvíjaly pomerne rýchlo a preto aj reformačné snahy našli tu vhodnú pôdu. Náboženskú horlivosť mladej anglickej buržoázie poháňal jej obchodný záujem a politická nenávisť oproti Rímu a katolíckym nepriateľom. Reformácia pripravovala taktó aj hospodársku revolúciu. Anglicko bolo popri Nizozemsku prvou európskou krajinou, kde sa uskutočnila úspešná buržoázna revolúcia. A preto, hovorí autor, nebolo náhodné, že sa práve Anglicko stalo vlasťou materialistickej filozofie a empirickej vedy novoveku (s. 36). Svetonáhľad mladej buržoázie sa nevyhnutne opierať o výsledky tých vied, ktoré ona rozvíjala v svojom záujme. Boli to prírodné vedy, mechanika a technika, ktoré určili materialistický ráz filozofie. Aj filozofia urobila predmetom svojho pozorovania prírodu, metódou skúsenosť a cieľom podrobenie prírody človekom. V osobách filozofov Bacona a Hobbesa stalo sa Anglicko kolískou novovekého materializmu.

A všade tam a tou mierou — zovšeobecňuje autor — ako sa buržoázia emancipovala z pút feudalizmu a ako rýchlo a dôsledne pripravila ekonomické podmienky pre kapitalizmus, vytvorila sa aj revolučná ideológia, materialistické filozofické systémy. Popri už spomínaných anglických materialistoch dokladom toho je holandský materialista Spinoza, ktorého vlasť bola najpokrokovejšou kapitalistickou zemou XVII. stor. V jeho filozofii je dôležité, že svojím učením o jedinej, všezahrňujúcej hmotnej substancii usiluje sa vysvetliť svet z neho samého, čo je základnou črtou každej materialistickej filozofie.

Zatiaľ vo Francúzsku, kde proces pôvodnej akumulácie kapitálu prebiehal pomalšie, aj ideológia mladej buržoázie bola umiernennejšia, kompromisnejšia. Typickým dokladom, ako poznamenáva autor, vo filozofii je René Descartes. Významný matematik, vplyvný prírodovedec, zakladateľ klasickej sústavy mechanistického ponímania prírody sa nezabavil vo svojej filozofii idealistických prvkov a učením o zvláštnej duchovnej substancii stal sa otcou moderného dualizmu. Iba v XVIII. stor., keď už francúzska buržoázia hospodársky zmocnela a nič ju nenútilo ku kompromisom s feudálnou ideológiou, vyrástla vo Francúzsku otvorene bojovná, materialistická filozofia. Osvietenstvom dosiahla francúzska buržoázna filozofia vrchol svojho rozkvetu. Predstavitelia staršej generácie, významní ostrou kritikou náboženstva, spoločenského poriadku, morálky (napr. Bayle, Voltaire, Montesquieu, Rousseau), najmä však materialistické jadro osvietencov, Lamettrie, Holbach, Helvétius, Diderot stali sa svojimi náhľadmi o prírode, človeku, jeho spoločenskom poslaní v živote priamo pripravovateľmi buržoáznej revolúcie 1789—1794.

Pomery v Nemecku boli omnoho komplikovanejšie ako v iných západoeurópskych zemiach. Nemecká buržoázia v dôsledku svojej hospodárskej slabosti nepreviedla ani politické sjednotenie krajiny a nebola schopná ani v ideológii previesť dôsledný revolučný obrat. Kompromis a kolaborovanie s feudálmi a reakčnou aristokraciou odzrkadľuje sa aj vo filozofickej tvorbe XVII.—XIX. stor. Polyhistor Leibniz, ktorý priniesol množstvo cenných objavov v prírodnej filozofii a matematike, neušiel vo filozofii idealistickej špekulácii a konštrukciám. Učenie o monádach, ich špiritualizovanie, učenie o svrchovanej

monáde a prestabilizovanej harmónii je tradičným pokusom smieriť vedu a náboženstvo. Tento osud „smierovania“, ako ukazuje autor, stihne aj nemecké osvietenstvo a neskoršie vytvorenú romantickú idealistickú školu. Zatiaľ kým Kant je ešte polovičatý, kolíše medzi materializmom a idealizmom, jeho nasledovníci Fichte a Schelling upadajú do číro-čistého idealizmu a mystiky. Nemecká buržoázia sa zmietala vo feudálno-absolutistickom štáte a z neschopnosti spretfhať tieto putá uchyľovala sa radšej do stredovekej romantiky. Ďalší vývin Nemecka v buržoázno junkerský pruský štát odráža mohutná Heglova filozofická sústava. Autor analyzuje reakčnosť jeho systému, korý je síce obdivuhodne postavený, ale spočíva na špekulatívnych princípoch na vymyslených faktoch a súvislostiach. Aj správne, revolučné prvky, — dialektickú metódu — premieňa Hegel na reakčný nástroj, najmä vo filozofii dejín, kde ňou dokazuje, že jestvujúce zriadenia (pruská monarchia) je najvyšším a najdokonalejším stupňom vývinu spoločnosti.

Takto je filozofia znova postavená do služieb ospravedlňovať starý, násilný a prehnitý hospodársko-politický poriadok a brzdiť vznik nového vyššieho spoločenského útvaru. Jej funkcia sa podstatne nelíši od funkcie filozofie v stredoveku. A v praxi tento proces podmanenia filozofie záujmom vládnucej triedy previedla hoci v složitejšej a rozmanitejšej forme, aj buržoázia. Autor sleduje hlbokú zákonitosť jej vývinu. Jasnú materialistickú stanovisko raných buržoáznych mysliteľov ustúpilo agnosticizmu, subjektívnemu idealizmu, pozitivismu (Hume, Berkeley, Mill, Comte atď.) tou mierou, ako proti buržoázii vyrastala nová trieda proletariátu. Ideológia buržoázie bola revolučná iba dovtedy, kým protirečenia spoločensko-hospodárskych vzťahov kapitalizmu neboli ešte rozvinuté alebo boli len v zárodku. Vtedy ilúzie o neobmedzenej slobode, rovnosti, o prirodzenom poriadku spoločnosti, o večnosti rozumových právd a poznatkov boli historicky odôvodnené. Akonáhle však protirečenie medzi buržoáziou a proletariátom nadobudlo výraznú formu a buržoázia začala cítiť nebezpečenstvo, musela sa zrieknuť materializmu a jeho vedeckej metódy. Bolo treba filozoficky odôvodňovať prirodzenosť kapitalistického zriadenia a jeho zákonitosť.

Popri spomínaných reakčných filozofických systémoch uvádza však autor aj kladné prejavy vtedajšej filozofie. Boli to utopickí socialisti (Saint-Simon, Fourier, Owen), ktorí podali ostrú kritiku súčasnej kapitalistickej spoločnosti a žiadali jej nápravu. Nepochopili však reálne príčiny kapitalistických rozporov a možnosť ich odstránenia, čo bolo príčinou nevedeckosti ich teórie.

Ako ďalšie kladné typy filozofov, predstaviteľov najvyššej formy predmarxovskej materialistickej filozofie uvádza autor ruských revolučných demokratov Belinského, Gercena, Černyševského, Dobroľubova. V porovnaní s utopickými socialistami — konštatuje autor — pokročili v teórii i praxi. Kritizovali nevoľnícke zriadenie aj kapitalizmus, bojovali proti vykorisťovaniu človeka človekom, v revolúcii videli jedinou možnosť zničenia starého, nespravodlivého poriadku. Autor vysoko hodnotí ich bojovný materializmus, dialektický prístup ku skutočnosti, zdôrazňovanie praxe ako kritéria pravdivosti poznania.

Treba oceniť aj to, že Hrušovského kniha prináša stručný prehľad našich vlastných ideových dejín. Naznačuje ekonomicko-sociálne pomery v Rakúsko-Uhorsku, od ktorých závisel kultúrny vývin Slovenska, národnosťnú a protifudovú politiku tohto feudálneho štátu, ktorá vtisla nezmazateľnú pečať našej národnej kultúre v minulosti. Preto autor správne postupuje, keď kladne hodnotí všetkých tých dejateľov a všetky tie prúdy, ktoré prispievaly k rozvoju spoločnosti a slovenského myslenia.

Záverčnú kapitolu venuje autor vzniku marxizmu a rozkladu buržoáznej filozofie. Na začiatku sme povedali, že v dejinách filozofie musí byť jasne vyznačená nielen materialistická a idealistická línia, ale že celý výklad musí byť vedený s hľadiska vzniku vrcholného filozofického systému-dialektického a historického materializmu. Autor rešpektuje plne

aj túto požiadavku. Vznik marxizmu podáva ako skutočný objav, revolúciu vo filozofii. Ukazuje, ako sa marxizmus kvalitatívne líši od všetkých predošlých, hoci aj pokrokových, materialistických systémov.

Pravda, možnosť vytvorenia marxistickej filozofie, správne podmieňuje autor vývinom novodobej kapitalistickej spoločnosti a vznikom revolučnej triedy proletárov. Od tých čias, čo proletariát zmohutnel a stal sa jasne jedinou životaschopnou a progresívnou triedou, buržoázia stratila definitívne svoje vedecké miesto v spoločenskom vývine. Ani buržoázna filozofia nemohla už v tomto čase priniesť nijaké nové objavné myšlienky.

Genialita Marxa a Engelsa spočíva v tom, že sa orientovali na stále vzrastajúci proletariát a že z rozboru súčasnej kapitalistickej spoločnosti a jej triednych rozporov vedeli vyvodit' nielen teóriu vedeckého socializmu, vedu o sociálnej revolúcii vykorisťovaných mas, ale ucelený svetonáhľad, filozofickú sústavu dialektického a historického materializmu, ktorá doteraz najsprávnejším spôsobom podáva zákony vývinu prírody a spoločnosti. Autor rozoberá základné princípy dialektického a historického materializmu, ako ich v období priemyselného kapitalizmu osnovali Marx a Engels, ako ich v období imperializmu a proletárskych revolúcií ďalej rozpracoval V. I. Lenin a ako ich v epoche všeobecnej krízy kapitalizmu, vzniku a vývinu socializmu v SSSR tvorivo rozvíja J. V. Stalin.

Popri klasikoch marxizmu-leninizmu uvádza autor nášho prezidenta Klementa Gottwalda, ktorý v podmienkach našej vlasti rozvíja myšlienky vedeckého socializmu a na ich základe vedie náš štát spoľahlivo na ceste k socializmu.

Recenziou Hrušovského knihy sa zaoberáme obsírne z dvoch príčin. Po prvé preto, lebo je to prvá slovenská vedecká učebnica dejín filozofie a uspokojí v rámci cieľa, ktorý jej sám autor pripisuje, spoločenský dopyt pociťovaný v tejto oblasti. Po druhé preto, aby sme dokázali to, čo sme povedali na začiatku, že i keď je kniha neveľká rozsahom, a prevažne iba sľhňa známy materiál, podáva systematicky, výstižne a zhustene všetky najdôležitejšie črty dejinného vývinu filozofie. Autorovi nešlo o podrobnú materiálóvú analýzu (tou poslúžia sovietske *Dejiny filozofie* I—II, ktoré vyšly v českom preklade), ale o zásadné chápanie tohto materiálu s hľadiska triednych zápasov. Najmä naša študujúca mládež dostáva týmto do rúk spoľahlivú ideologickú pomôcku v štúdiu dejín filozofie.

E. Segéňová.

ANDREJ SIRÁCKY, PRÍRODNÉ A SPOLOČENSKÉ PROSTREDIE NOVÉ VZŤAHY MEDZI PRÍRODOU A ČLOVEKOM

Vydal Tatran roku 1951 ako 58. sväzok Malej náučnej knižnice. Strán 92, cena
broš. Kčs 16.—

Nová publikácia univ. prof. Dr. Andreja Siráckeho si kladie za cieľ ozrejmiť vo forme viacerých, v podstate samostatných článkov vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím. Túto otázku rozoberá prof. Sirácky od organických foriem a ich súvislosti s prostredím cez vzťah prírody a človeka až po problém spoločenského prostredia v socializme.

V stati Dialektická jednota prírodného a spoločenského prostredia načrtáva autor základné metodické hľadiská, bez ktorých nie je možné vedecky riešiť otázku vývinu prírody a človeka a ich vzájomného súvisu. Vývin človeka a spoločenských formácií smeroval k čoraz menšej závislosti človeka od prírody; zdokonaľujúce sa výrobné prostriedky boli človeku nástrojom na ovládanie prírody a na vynaňovanie sa zpod závislosti od jej živelných zákonov. Pokiaľ aj určité živočíchy žijú v spoločentstvách, neplatí o ich vzťahu k prírode